

FEDOR DOSTOYEVSKIY IJODIDA INSON TANLOVI VA AXLOQIY DILEMMA

Nargiza Ramberganova

Qoraqalpoq Davlat Universiteti

Annotatsiya : Maqolada Fedor Dostoyevskiy ijodida inson ruhiyati, vijdon va axloqiy tanlov masalalari tahlil qilinadi. Yozuvchi asarlarida insonning ichki kurashlari, gunoh va jazoni qabul qilishi, shuningdek jamiyat bilan ziddiyat konteksti ko‘rib chiqiladi. Maqolada Jinoyat va jazo, Idiot, Bratya Karamazov, shuningdek qisqa hikoyalar misolida inson tanlovi va axloqiy dilemma batafsil tahlil qilinadi.

Kalit so‘zlar: Dostoyevskiy, axloq, vijdon, ichki kurash, jamiyat, inson tanlovi, falsafa.

KIRISH

Fedor Dostoyevskiy (1821–1881) Rossiya adabiyotining eng yirik namoyandalaridan biri hisoblanadi. Uning ijodi XIX asr rus jamiyati va inson ruhiyatining murakkab tizimini chuqur o‘rganish orqali shakllangan. Dostoyevskiy asarlarida insonning ichki dunyosi, vijdoni va axloqiy tanlovi markaziy o‘rinda turadi.

Yozuvchi qahramonlarining hayoti faqat badiiy voqealar ketma-ketligi emas, balki ruhiy sinov, ichki kurash va axloqiy tanlov maydoni sifatida tasvirlanadi. Dostoyevskiy insoniyatning eng murakkab masalalarini, xususan gunoh, jazoni qabul qilish va axloqiy dilemma orqali yoritadi. Shu sababdan uning asarlari nafaqat badiiy, balki falsafiy va psixologik tahlil manbai sifatida ham qadrli.^[1]

Jinoyat va jazo: axloqiy tanlov va ichki kurash

Jinoyat va jazo Dostoyevskiy ijodida inson tanlovi va ichki kurashning eng yorqin namunasi hisoblanadi. Roman qahramoni Rodion Raskolnikov moliyaviy qiyinchiliklar va shaxsiy g‘azab tufayli jinoyat sodir qiladi. U bu harakatini “buyuk inson” nazariyasi bilan oqlashga urinadi.

^[2]

Roman davomida Raskolnikovning ruhiy holati o‘zgaradi: u gunohni tan oladi, o‘z vijdoni bilan kurashadi va jazoni qabul qiladi. Dostoyevskiy bu orqali inson tanlovi nafaqat shaxsiy intilishlar, balki axloqiy me‘yorlar va vijdon bilan chambarchas bog‘liqligini ko‘rsatadi. Shu bilan birga, Raskolnikovning tanlovi jamiyatdagi adolatsizlik, kambag‘allik va ijtimoiy tengsizlik fonida yuz beradi. Bu roman inson ruhiyatining eng chuqur qatlamlarini ochib beradi.^[3]

^[4]

Idiot: insoniylik va vijdon timsoli^[5]

^[6]

Idiot romani Prints Myshkin qahramonining hayoti orqali insoniylik va vijdon mavzusini ochadi. Myshkin odatiy jamiyat me‘yorlari va insoniy qadriyatlar o‘rtasidagi

ziddiyatni boshdan kechiradi. U har doim halollik va mehribonlikni tanlaydi, shuningdek axloqiy qarorlarini jamiyat talablari bilan solishtiradi.

[L]
[SEP]

Dostoyevskiy bu asarda ichki kurashni chuqur tasvirlaydi: Myshkin qahramonlar bilan muloqot qilganda, ularning axloqiy va ijtimoiy xatti-harakatlariga qanday ta'sir qilishini kuzatadi. Qahramonning tanlovi nafaqat shaxsiy halollik, balki jamiyatdagi adolatsizlikni ko'rsatish vositasi sifatida ham xizmat qiladi. Shu jihatdan, Idiot inson vijdonining murakkabligini va axloqiy qaror qabul qilish jarayonini chuqur yoritadi.

[L]
[SEP]

Bratya Karamazov: tanlov va jamiyat bilan ziddiyat

[L]
[SEP]

Bratya Karamazov Dostoyevskiy ijodida eng falsafiy asarlardan biri hisoblanadi. Asar qahramonlari — Alësha, Ivan va Dmitriy — turli axloqiy va falsafiy yo'llarni tanlaydi. Ularning tanlovi nafaqat shaxsiy, balki ijtimoiy va ma'naviy kontekstda muhimdir.

[L]
[SEP]

Ivan Karamazov falsafiy shubhalar va axloqiy savollar orqali jamiyatdagi adolatsizlikni ochib beradi. Dmitriy esa hissiy qarorlari va ehtirolari bilan ichki va tashqi ziddiyatlarni boshdan kechiradi. Alësha esa ruhiy yetuklik va axloqiy sadoqat timsoli sifatida namoyon bo'ladi. Dostoyevskiy bu asar orqali inson ruhiyati, tanlov va jamiyat o'rtasidagi murakkab bog'liqlikni ko'rsatadi.

[L]
[SEP]

Qisqa hikoyalar: axloqiy dilemmani kichik formatda ochish

[L]
[SEP]

Dostoyevskiy ijodining qisqa hikoyalari ham inson tanlovi va axloqiy dilemma mavzusini ochadi. Masalan, Bola va voyaga yetganlar hikoyasida bolalikdagi soddalik va insoniy axloqiy qadriyatlar katta hayotdagi murakkab tanlov bilan solishtiriladi. Hikoyaning qahramonlari o'z qarorlarida vijdon va ichki kurash orqali shakllanadi, bu esa Dostoyevskiy falsafasining asosiy mohiyatini ochib beradi.

[L]
[SEP]

Shuningdek, Qadrdon va Qari bola hikoyalarida Dostoyevskiy jamiyat va shaxs o'rtasidagi ziddiyatni, insoniy tanlovning murakkabligini qisqa badiiy formatda aks ettiradi.

XULOSA

Dostoyevskiy ijodida inson tanlovi va axloqiy dilemma markaziy o'rinda turadi. Uning qahramonlari ichki kurash, vijdon va axloqiy tanlov orqali insoniyatning ruhiy murakkabligini namoyon qiladi. Jinoyat va jazo, Idiot, Bratya Karamazov va qisqa hikoyalar orqali yozuvchi shunday xulosaga keladi: inson tanlovi — shaxsiy intilish va jamiyat me'yorlarini uyg'unlashtirish jarayoni, bu esa insoniylik va ma'naviyatni aniqlashga xizmat qiladi.

[L]
[SEP]

[L]
[SEP]

